

*До спеціалізованої вченої Ради
К 64.051.30 у Харківському
національному університеті
імені В.Н.Каразіна*

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Ревенко Ольги Ігорівни

«Основи методики розслідування незаконного видобування вугілля»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 (кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність)

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Вугільна промисловість відноситься до базової галузі національної економіки України. З іншого боку, незаконне видобування вугілля посідає провідне місце серед так званих тіньових галузей. Тимчасова окупація частини території Донецької та Луганської областей, призвела до падіння видобутку енергетичного та коксівного вугілля, закриття дотаційних легальних вугільних шахт на територіях, підконтрольних українській владі (Покровськ, Добропілля, Вугледар та ін.), соціально-економічної нестабільності регіону та продовження незаконного видобування вугілля на шахтах-копанках.

Проблема вчинення незаконного видобування вугілля ускладнюється тим, що така діяльність здійснюється з порушенням цілої низки технічних і правових норм чинного законодавства та організовується особами, які не є суб'єктами підприємницької діяльності, а розробка надр здійснюється без отримання ліцензій і сплати податків державі. У зв'язку з відсутністю належних умов праці, існування таких нелегальних шахт-копанок загрожує як довкіллю (порушення й знищення ґрунтового покриву і ландшафтів, зміна гідрологічного режиму території та ін.), так і здоров'ю та життю людей, які працюють на них. Звідси, перед працівниками правоохоронних органів постає важливе завдання щодо забезпечення своєчасного виявлення, розслідування та запобігання

досліджуваному різновиду злочинів, що неможливо без розробки основ методики розслідування незаконного видобування вугілля.

Окремим аспектам указаної проблематики присвячені роботи певних науковців, проте спеціального комплексного дослідження, присвяченого основам методики розслідування незаконного видобування вугілля в Україні не проводилося. В цьому плані дисертаційне дослідження Ревенко О.І. є **актуальним і своєчасним.**

Опановане дисертаційне дослідження підготовлено відповідно до переліку Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років, затверджених наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275 (додаток 7, п. 7.22) та Плану науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. Тему роботи затверджено вченою радою Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (протокол № 6 від 20.12.2013 р.), а також зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1168, 2013 р.).

Мета та завдання дослідження повною мірою узгоджуються з планом дисертації. Об'єкт та предмет дослідження обрані правильно.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження забезпечена вірним методологічним підходом і методами дослідження. Зокрема, у роботі були використані діалектичний метод наукового пізнання дійсності, а також спеціальні методи – абстрагування, формально-логічний, системно-структурний, структурно-функціональний, порівняльний, статистичний й соціологічний. Указані методи застосовувалися комплексно, що дало змогу забезпечити всебічність, повноту й об'єктивність проведеного дослідження, обґрунтувати й узгодити сформульовані в дисертації висновки, а також упевнитись у достовірності отриманих результатів.

Результати дисертації ґрунтуються на належній емпіричній базі, яку складають: а) систематизовані статистичні матеріали Управлінь інформаційної підтримки та координації поліції «102» Головних управлінь Національної поліції в Луганській та Донецькій областях про незаконне видобування вугілля за період 2009–2014 рр.; б) зведені дані вивчення матеріалів розслідування 150 злочинів за фактами незаконного видобування вугілля в Луганській та Донецькій областях; в) узагальнені результати опитування слідчих (127 респондентів) ГУ НП в Луганській та Донецькій областях.

Окремо доцільно підкреслити, що автором використано й власний досвід роботи на посаді слідчого СВ Дебальцевського МВ ГУМВС України в Донецькій області.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що пропонована робота є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, в якому на основі сучасних положень криміналістики, узагальнення результатів судово-слідчої практики, чинного кримінального і кримінального процесуального законодавства вирішено конкретне наукове завдання щодо розроблення основ методики розслідування незаконного видобування вугілля.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані у науково-дослідницькій, правозастосовній та освітній діяльності.

Апробація результатів дисертації. Робота обговорена на засіданні міжкафедрального семінару Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, схвалена та рекомендована до захисту (протокол від 24.04.2018 р.).

Основні положення дослідження були предметом обговорення на всеукраїнських і міжнародних наукових і науково-практичних конференціях.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у шістнадцяти наукових публікаціях, вісім

з яких – наукові статті, опубліковані у юридичних фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України (з них одну статтю опубліковано у зарубіжному виданні), а також восьми тезах доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Робота виконана українською мовою, її структура й обсяг визначається метою, завданнями, об'єктом та предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, 3-х розділів, що містять 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 225 сторінок, з яких основний текст – 168, список використаних джерел – 20, додатки – 36 сторінок.

Автореферат підготовлено відповідно до діючих вимог. Його зміст ідентичний основним положенням дисертації. Зауважень до технічного оформлення дисертації та автореферату немає, вони відповідають встановленим правилам.

Оцінка першого розділу дисертації «Криміналістична характеристика незаконного видобування вугілля».

У підрозділі 1.1. «Проблеми формування криміналістичної характеристики незаконного видобування вугілля» авторка проаналізувала наявні точки зору щодо поняття, змісту і призначення криміналістичної характеристики в методиці розслідування злочинів. Нею зазначено, що однією з основних проблем формування криміналістичної характеристики незаконного видобування вугілля є відсутність у спеціальній літературі чітких критеріїв відбору ознак, на підставі яких визначається її система. Правильно зроблено висновок й про те, що криміналістична характеристика незаконного видобування вугілля має формуватися на основі кримінально-правової характеристики та практики розслідування злочинів даної категорії. Виходячи з таких позицій здобувачкою запропонована структура криміналістичної характеристики незаконного видобування вугілля, до якої включила такі елементи, як: обстановка та предмет злочинного посягання; способи готування, вчинення та приховування злочину; сліди та наслідки злочинної

діяльності; особа злочинця; особа потерпілого (як факультативний елемент, у випадках спричинення шкоди життю чи здоров'ю людини).

У підрозділі 1.2. «Обстановка й предмет злочинного посягання» дисертантка обґрунтовано доходить до висновку, що до структури обстановки незаконного видобування вугілля можна віднести такі фактори, як: виробничі та соціальні; просторово-часові; природно-кліматичні, які, у свою чергу, впливають на спосіб і механізм учинення даного різновиду злочину. Ґрунтовно розкрито зміст кожного з них.

Аргументовано слід визнати й позицію щодо предмету досліджуваного різновиду злочинів, яким є вугілля. Авторка правильно зазначає, що його значущість для розслідування зумовлена притаманними йому специфічними фізичними й хімічними властивостями. Безперечно, важливим положенням роботи є висновок про те, що на вибір способу незаконного видобування вугілля суттєвий вплив чинить просторове положення пласта, яке визначається його кутом падіння, потужністю та будовою.

Підрозділ 1.3. присвячено типовим способам готування, вчинення й приховування злочину. Здобувачка доводить, що криміналістична значущість цього елемента полягає в тому, що механізм учинення злочину, підготовка до нього та приховування злочинних дій дає змогу передбачити типологію слідів та їх локалізацію на певних ділянках місцевості, установити причетність винних осіб до розслідуваного злочину (с.53).

Доведеною слід визнати позицію дисертантки й щодо повноструктурності способів вчинення незаконного видобування вугілля, класифікував їх за такими підставами, як: залежно від способу виймання пластів вугілля із надр – відкрита (поверхнева) (42%) та підземна (шахтна) (58%) розробка пластів вугілля; за ступенем розробки пластів вугілля – поновлені розробки закритих або законсервованих шахт (75%) та раніше не розроблювальні родовища (25%); за оснащеністю вчинення незаконного видобування вугілля – простий спосіб (ручна розробка) (40%) та складний спосіб (технічна розробка) (60%) (с.55).

Практичну значущість мають й положення, викладені у підрозділі 1.4 «Сліди та наслідки незаконного видобування вугілля». Авторка правильно визначила особливості як типової слідової картини підготовки, вчинення та приховування незаконного видобування вугілля, так і їх наслідки, поділивши останні на основні (зменшення родовищ корисних копалин (вугілля) шляхом його видобування із порушенням нормативних вимог) та додаткові (загибель, захворювання людей, інші тяжкі наслідки чи небезпека їх настання).

Позитивними, на думку рецензента, є міркування авторки стосовно криміналістичної класифікації злочинних груп, їх структури, а також суб'єктно-особистісних властивостей осіб, які беруть в них участь. Правильно зазначено, що використання наведених наукових здобутків нададуть допомогу практичним працівникам у визначенні лінії їх поведінки на досудовому слідстві, допоможуть побудувати план розслідування зазначеного різновиду злочинів та висунути науково обґрунтовані версії.

Оцінка другого розділу «Основи організації розслідування незаконного видобування вугілля».

У підрозділі 2.1 «Отримання інформації про кримінальне правопорушення та початок досудового розслідування» аргументовано приводяться типові приводи для внесення відомостей до ЄРДР за фактами незаконного видобування вугілля. Спираючись на отримані результати дисертантка небезуспішно спробувала розробити модель: а) алгоритму дій оперативного чергового під час надходження до чергової частини органу Національної поліції заяви (повідомлення) про незаконне видобування вугілля; б) рекомендацій щодо перевірки отриманої первинної інформації про кримінальне правопорушення, з метою забезпечення прийняття обґрунтованого рішення про початок досудового розслідування.

Підрозділ 2.2 «Типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування та алгоритми їх розв'язання» містить специфіку формування, зміст та різновиди типових слідчих ситуацій початкового етапу досудового розслідування незаконного видобування вугілля. На підставі проведеного

дослідження було виділено три типові слідчі ситуації, які складаються на початковому етапі досудового розслідування, визначено їх різновиди і відповідні до них версії, а також запропоновано алгоритми слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів з метою їх вирішення.

Оцінка третього підрозділу «Особливості організації і тактики окремих слідчих (розшукових) дій».

У підрозділі 3.1 «Організація і тактика огляду» дисертантка, визнаючи слідчий огляд найбільш важливою і трудомісткою слідчою (розшуковою) дією, ретельно розглядає тактичну специфіку його проведення.

Відповідно до логіки дисертаційного дослідження авторка аргументовано визначає об'єкти огляду, коло спеціалістів яких доцільно долучати до огляду місця події та слушно надає рекомендації практичного характеру, що спрямовані на підвищення ефективності проведення означеної слідчої дії.

У підрозділі 3.2 «Організація і тактика допиту» здобувачкою проаналізовано загальні положення допиту та сформульовано наукові й практичні рекомендації щодо його підготовки і проведення у провадженнях, за фактами незаконного видобування вугілля. Безперечно, практичну значущість має запропонований перелік основних обставин, що підлягають з'ясуванню під час допиту. Офіційний опонент позитивно оцінює здобутки дисертантки й щодо визначення кола осіб, які є потенційними носіями криміналістично значущої інформації про вчинене незаконне видобування вугілля та можуть бути допитані як свідки.

У підрозділі 3.3 «Організація і тактика обшуку» правильно виокремлено процесуальні та криміналістичні особливості його підготовки та проведення. Слід визнати справедливою позицію авторки що обшук, як окрема слідча (розшукова) дія, носить яскраво виражений ситуаційний характер. Вважаємо важливими й пропозиції щодо системи тактичних прийомів обшуку, які мають застосовуватися комплексно, залежно від слідчої ситуації, що склалася на певному етапі досудового розслідування незаконного видобування вугілля.

Практичну спрямованість має й підрозділ 3.4 «Використання можливостей судових експертиз». Виходячи з механізму вчинення незаконного видобування вугілля та типової слідової картини місця події, дисертантка обґрунтовано рекомендує типовий комплекс судових експертиз та слушно надає орієнтовний перелік питань, які можуть бути вирішені за їх допомогою. Логічним завершенням підрозділу є висвітлення особливостей підготовки матеріалів для призначення експертиз та використанню отриманих результатів у процесі досудового розслідування.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Ревенко О.І. треба зазначити, що як і кожна робота такого масштабу, вона охоплює певне коло дискусійних питань, які не можуть залишатися поза їх критичного аналізу.

1. У підрозділі 1.2. «Обстановка й предмет злочинного посягання» дисертантка стверджує, що *«через низький рівень технічного забезпечення осіб під час незаконного видобування вугілля та недодержання заходів безпеки всі роботи проводяться вдень»* (с.46). Як на наш погляд, вказана позиція є дискусійною, оскільки як при підземному, так і при відкритому способах видобування вугілля, час доби не є вирішальним фактором. Так, при наявності замовлення на реалізацію значного обсягу вугілля (але у короткий термін) – видобування може мати місце цілодобово.

2. У підрозділі 2.1. «Отримання інформації про кримінальне правопорушення та початок досудового розслідування» авторка стверджує, що *«для внесення відомостей до ЄРДР про незаконне видобування вугілля та прийняття обґрунтованого рішення щодо початку досудового розслідування слідчий повинен здійснити такі дії:*

1) установити точні координати розробок для визначення належності земель (природно-заповідному фонду, місцевій раді, підприємствам, організаціям, установам або приватним особам);

2) одержати від державних природоохоронних органів відповідні документи про знаходження на місцевості, що розробляється, корисних копалин, які належать до категорії загальнодержавних; акта перевірок у сфері використання та охорони земель і дотримання вимог законодавства про охорону земель;

3) установити наявність документів, які дозволяють видобуток вугілля (спеціальний дозвіл на видобуток вугілля на цій місцевості);

4) провести огляд місця події;

5) установити належність технічних засобів, пристосувань, які використовувалися при видобутку, відвантаженні й перевезенні вугілля;

б) опитати осіб, які добували, перевозили, збували вугілля, організаторів незаконного видобування, а також осіб, що надали технічні засоби й пристосування, використані у видобутку, відвантаженні та перевезенні вугілля;

7) прийняти рішення про вилучення й зберігання незаконно видобутого вугілля, технологічних транспортних засобів, пристосувань тощо» (с.с. 100-101, 115).

Як на наш погляд, наведена позиція потребує додаткового обґрунтування під час прилюдного захисту для більш детального пояснення наступних питань:

а) наскільки це кореспондується з положеннями ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України;

б) як складається (склалася) слідча практика щодо виконання перелічених дисертанткою дій у передбаченій ст. 214 КПК термін (а це 24 години, які починають спливати з моменту надходження інформації).

3. У підрозділі 3.1. дисертантка цілком правильно констатує, що «при незаконному видобуванні вугілля підземним способом слідчі найчастіше проводять огляд лише поверхневої частини копанки для забезпечення безпеки учасників цієї слідчої (розшукової) дії» (с.120). З таких позицій нею й надані особливості тактики проведення огляду місця події. Водночас, складним і

практично не розробленим питанням й дотепер, є проблема (можливість) проведення ОМП в підземній частині «копанки». І хоча дисертантка одним абзацом торкнулася цього питання (с.120), проте більш ретельна його розробка лише покращила б роботу.

4. Розглядаючи питання слідчої практики, яка склалася під час ОМП (в частині поводження слідчого з виявленими масами незаконно видобутого вугілля), здобувачка справедливо позначила, що *«у деяких випадках слідчі, проводячи огляд, обмежуються лише описом розміру й приблизної ваги добутої маси вугілля..... Таку практику слід розцінювати як неприйнятну, оскільки це може призвести до втрати доказів...»* (с.124). На думку офіційного опонента, наведену критичну позицію слід підтримати. Разом з тим, у подальших своїх роботах здобувачка обов'язково повинна надати своє бачення вирішення означеної проблеми.

5. На наш погляд, робота була більш переконливою, якщо б авторка її проілюструвала не лише трьома практичними прикладами (с.с. 45;77; 141), тим більш що нею вивчено і узагальнено 150 кримінальних проваджень (справ).

Висновки:

1. Висловлені зауваження стосуються окремих аспектів, за своїм змістом здебільшого носять дискусійний або рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Ревенко Ольги Ігорівни, яка є актуальним, самостійним, завершеним дослідженням, в ході здійснення якого отримані нові науково обгрунтовані результати, що відзначаються певним науковим рівнем і практичною значущістю, в сукупності розв'язує конкретне наукове завдання щодо розроблення основ методики розслідування незаконного видобування вугілля.

2. Дисертація відповідає вимогам пунктів 9 і 11 Постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 «Про затвердження порядку присудження наукових ступенів (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 20.12.2015 р.).

3. Здобувачка – Ревенко Ольга Ігорівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

Професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
та судових експертиз факультету № 1
ДЮІ МВС України
доктор юридичних наук доцент

14.11.2018р.

Підпис професора кафедри КПД та СЕ факультету № 1
ДЮІ МВС України Одерія О.В. засвідчую:
т.в.о. начальника відділу режимно-секретного
та документального забезпечення

О.В. Одерій

М.В. Шульга